

โลกทัศน์ของสีโหม้ วิชัย: ศึกษาจากจดหมายของสีโหม้

พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๓^๑

Submitted date: 25 Jan 2018

Revised date: 1 June 2018

Accepted date: 17 June 2018

กมลธร ปาละนันท์^๒

โตม ไกรปรกรณ์^๓

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม้ วิชัย ชาวเชียงใหม่คนแรก ที่เดินทางไปสหรัฐอเมริกาเมื่อพ.ศ. ๒๕๓๒ โดยศึกษาจากจดหมายที่สีโหม้เขียนถึง บิดามารดาเป็นภาษาล้านนาจำนวน ๒๔ ฉบับ

จากการศึกษาพบว่า สีโหม้มีทัศนะในการอธิบาย “โลก” ที่แตกต่างจากคน ล้านนารุ่นก่อนหน้ารวมทั้งคนรุ่นเดียวกันส่วนหนึ่ง กล่าวคือการรับรู้เรื่อง “โลก” อันหมายถึงแผ่นดินที่มนุษย์อาศัยของคนล้านนาในสมัยอดีตตั้งอยู่บนกรอบความคิด ที่สำคัญคือคติไตรภูมิ แต่สีโหม้มองและอธิบาย “โลก” จากสภาพความเป็นจริงที่ ประสบพบเห็นตามแผนที่หรือความรู้ภูมิศาสตร์แบบตะวันตกอันเป็นผลมาจากบริบท ทางประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เกิด ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมจากสังคมแบบจารีตสู่ความเป็น สมัยใหม่

คำสำคัญ: โลกทัศน์, สีโหม้ วิชัย, ประวัติศาสตร์ล้านนา

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญานิพนธ์เรื่อง โลกทัศน์ของสีโหม้ วิชัย ในยุคเปลี่ยนผ่าน ของสังคมล้านนา พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๑ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิตสกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

^๒ นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

^๓ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

Simo Wichai's Worldview: The Study of Simo's Letters during 1889-1890

Kamoldhorn Palanandana

Dome Kraipakorn

Abstract

This article is a study of the worldview of Simo Wichai, the first Chiangmai resident who traveled to the United States in 1889. The study was based on 24 letters written by Simo to his parents in Lanna script.

According to the study, Simo had an view towards “the world” different from the previous generation of Chiang Mai native residents, as well as some of the same generation. In the traditional viewpoint of society at the period, the perception of “the world”, which referred to the land of Lanna people, was based on the concept of Trailokya – the Three Worlds. Simo, in contrast, viewed and described “the world” based on his realistic experience using modern maps and Western geographic knowledge that was a consequence of political, economic and social change from conservative to modern society in Lanna’s historical context in the beginning of the 25th century of Buddhist era (late 19th century of Christian Era).

Keywords: Worldview, Simo Wichai, Lanna History

๑. บทนำ

สีโหม้ วิชัย เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นบุตรชายคนเดียวของ หนานศรีวิชัย คนพื้นเมืองเชียงใหม่ที่เข้ารีตเป็นคริสเตียน สีโหม้จึงมีโอกาสใกล้ชิดกับมิชชันนารีอเมริกันตั้งแต่เล็ก โดยเริ่มศึกษาเล่าเรียนกับมิชชันนารีตั้งแต่เยาว์วัย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๒ สีโหม้ได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกากับภรรยาของมิชชันนารีชาวอเมริกัน จากคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่เข้ามาปฏิบัติพันธกิจในเมืองเชียงใหม่ สีโหม้นับเป็นคนเชียงใหม่คนแรกที่มีโอกาสไปเยือนถิ่นกำเนิดของมิชชันนารีผู้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์และอารยธรรมตะวันตกในล้านนา ระหว่างเดินทางและขณะพำนักอยู่ที่สหรัฐอเมริกา สีโหม้ได้เขียนจดหมายเป็นภาษาพื้นเมืองล้านนาจำนวน ๒๔ ฉบับถึงบิดามารดาในเมืองเชียงใหม่ เพื่อเล่าทุกข์สุขและประสบการณ์จากการเดินทาง รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นด้วยทัศนะและมุมมองของตน

งานศึกษานี้ต้องการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม้ วิชัย ซึ่งเป็นบุคคลที่น่าสนใจสำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์ของดินแดนทางภาคเหนือของไทย (ในอดีตเรียกว่า “ล้านนาประเทศ”) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ล้านนากำลังเปลี่ยนแปลงจากสังคมแบบจารีตที่ใช้ระบบศักดินา มีการผลิตทางเศรษฐกิจแบบพอยังชีพเป็นหลัก ผู้คนยึดถือคติความเชื่อการนับถือผีผสมกับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา มาเป็นสังคมแบบสมัยใหม่ที่ยกเลิกระบบศักดินา มีการผลิตแบบทุนนิยม รับอิทธิพลความรู้และวัฒนธรรมแบบตะวันตก (Ongsakul, 1996) เนื่องจากสีโหม้ เป็นคนพื้นเมืองเชียงใหม่รุ่นแรก ๆ ที่ได้เรียนรู้และสัมผัสกับ “ความเป็นสมัยใหม่” (modernity) แบบตะวันตกและได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ดังกล่าวให้แก่บิดามารดา อีกทั้งในเวลาต่อมาความรู้และประสบการณ์ของสีโหม้จะได้ถูกถ่ายทอดสู่คนในวงกว้างขึ้น ดังพบว่าเมื่อมิชชันนารีอเมริกันตั้งโรงเรียนในล้านนาและต้องการใช้ภาษาล้านนาในการเรียนการสอน แต่ยังขาดแคลนตำราที่เป็นภาษาพื้นเมือง โดยเฉพาะวิชาใหม่ เช่น วิชาภูมิศาสตร์ โรงพิมพ์ของมิชชันนารีได้รวบรวมจดหมายสีโหม้ทั้ง ๒๔ ฉบับตีพิมพ์ด้วยตัวอักษรพื้นเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ เพื่อใช้ประกอบในการสอนในโรงเรียนของมิชชันนารี (Sindhuprama, 1990, p. 18)

ทั้งนี้เห็นว่าการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่ว วิชัย มีความสำคัญต่อองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านจากยุคจารีตสู่สมัยใหม่ เนื่องจาก “โลกทัศน์” (worldview) อันได้แก่ ทักษะของปัจเจกบุคคล (หรือกลุ่มบุคคล) ที่มีต่อโลกหรือสิ่งรอบตัวของ (พวก) เขาเป็นพื้นฐานให้เกิดการกำหนดแบบแผนทางความคิดและการปฏิบัติต่าง ๆ (Haskarn, 2003) ดังนั้นการเข้าใจโลกทัศน์หรือทัศนคติต่อโลกของสีโหม่ว วิชัย เป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยมองว่าจะทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนล้านนาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งเป็นช่วงเวลาล้านนากำลังปรับเปลี่ยนสู่สมัยใหม่

ในแง่วิธีการศึกษาโลกทัศน์ของสีโหม่ว บทความนี้ศึกษาด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา (intellectual history) คือศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ การให้เหตุผล ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง ๆ ที่มีผลต่อปัญญา ความรู้ในการใช้ชีวิตของเขา/พวกเขา โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ การให้เหตุผล ต่อสิ่งต่าง ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลกับบริบททางสังคมในช่วงเวลาที่เขา/พวกเขาเติบโตขึ้นหรือใช้ชีวิตอยู่ (Gardiner (editor), 1988, p. 105-108) ดังนั้นบทความนี้จึงพยายามทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่วที่มีร่องรอยอยู่ในเอกสารสำคัญได้แก่ จดหมายที่สีโหม่วเขียนถึงบิดามารดาของเขา ประกอบกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบริบทของสังคมล้านนาในช่วงเวลาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ ทัศนคติของสีโหม่ว วิชัย เข้ากับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบริบททางสังคมล้านนาในช่วงที่สีโหม่วเกิดและเติบโตจนได้ไปประเทศสหรัฐอเมริกา

ภาพประกอบที่ ๑

นายสีไหม้ วิชัย ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ ขณะอายุประมาณ ๖๗ ปี

ที่มา: ทายาทสีไหม้ วิชัย

๒. “โลก” และ “ผู้คน” ในทัศนะของสีไหม้ วิชัย

บทความเรื่อง “โลกของนางนพมาศ” ของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอประเด็นสำคัญในการศึกษาโลกทัศน์ของคนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ว่าสิ่งที่ควรพิจารณาได้แก่ ทัศนะที่คนในสมัยนั้นมีต่อโลกที่ตนอยู่อาศัย การพรรณนาถึงลักษณะสัณฐานของโลกที่พวกเขาอยู่อาศัยนั้นเป็นอย่างไร บ้านเมืองต่าง ๆ และผู้คน ที่อยู่ในโลกเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของบ้านเมืองของตนว่าอยู่ตรงไหน อย่างไร ตนมีสถานะอย่างไรในโลก เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ ในโลกอย่างไร (Aeusrivongse, 1995, p. 430-437)

ในการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ว่าการทำความเข้าใจโลกทัศน์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในมิติทาง ประวัติศาสตร์ความคิดนั้นควรทำความเข้าใจถึงทัศนคติที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ มีต่อ โลกทัศน์ที่อยู่อาศัยและบ้านเมือง รวมทั้งผู้คนที่อยู่ในโลกที่ตนอยู่ ดังนั้นในการ ทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่ บทความนี้จึงมุ่งที่การอธิบายถึง “โลก” และ “ผู้คน” ในทัศนะของสีโหม่ เนื่องจากมองว่าทัศนะเรื่องนี้จะ เป็นพื้นฐานในการกำหนดแบบแผน ทางความคิดและการปฏิบัติของสีโหม่ ดังที่ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “โลกทัศน์” ที่ใช้ในบทความนี้ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว

๒.๑ “โลก” ในทัศนะของสีโหม่ วิชัย

ใน พ.ศ. ๒๔๓๒ สีโหม่ วิชัย ในวัย ๒๑ ปี ได้มีโอกาสเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเล จากบ้านเกิดเมืองนอนไปสหรัฐอเมริกาที่นางซาราห์ ชิค (Mrs.Sarah Cheek) ภรรยา ของหมอซีคพร้อมกับบุตร ๓ คนในวัย ๑๑ ปี ๙ ปีและ ๗ ปีตามลำดับ เพราะนางซาราห์ ชิค มีความจำเป็นต้องกลับสหรัฐอเมริกา แต่ขณะนั้นนางไม่ค่อยสบายจึงต้องการ ผู้ช่วยดูแลลูก ๆ ครั้นจะหาสตรีไปด้วยก็ไม่มีใครอาสา ในที่สุดจึงตกลงให้สีโหม่เดินทาง ไปด้วยเพื่อช่วยเหลือและดูแลเด็กทั้งสาม สีโหม่จึงมีโอกาสได้เดินทางไปยังดินแดนไกล อีกซีกโลกหนึ่งที่ยังไม่เคยมีชาวเชียงใหม่คนใดเหยียบย่างไปถึง ระหว่างการเดินทาง สีโหม่ได้เขียนจดหมายบอกเล่าสารทุกข์สุกดิบตลอดจนเรื่องราวที่ได้พบเห็นและสภาพ ความเป็นอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งปีเศษที่สหรัฐอเมริกา

ทัศนะเรื่อง “โลก” ของสีโหม่ที่ปรากฏในจดหมายที่สีโหม่เขียนเป็นการเล่าถึง ประสบการณ์จากการเดินทางโดยทางเรือเดินสมุทร ผ่านประเทศและบ้านเมืองที่มีอยู่ จริงตามแผนที่ภูมิศาสตร์แบบตะวันตก เช่น เกาะฮ่องกง ประเทศญี่ปุ่น เมือง ซานฟรานซิสโก ซึ่งเป็นทัศนะเรื่อง “โลก” ที่มีความแตกต่างจากทัศนะของคนล้านนา รุ่นก่อน รวมถึงทัศนะคนล้านนาบางส่วนที่ร่วมสมัยกับสีโหม่ด้วย

๒.๑.๑ เรื่องลักษณะของโลกและทวีปบนโลก

การเดินทางจากเชียงใหม่ไปสหรัฐอเมริกาของสีโหม่ วิชัย เป็นการเดินทาง โดย “เรือแม่ปะ” หรือ “เรือหางแมงป่อง” ล่องตามลำน้ำแม่ปิงมายังกรุงเทพฯ

จากนั้นต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปยังแดนไกลด้วยเรือกำปั่นหรือเรือกลไฟไปในมหาสมุทร และต้องผจญภัยกับการเดินทางเป็นเวลานานหลายวัน สี่โหม่ได้บรรยายถึงการเดินทางไว้ในจดหมายฉบับที่หนึ่งว่า

ออกจากบังกอกไปทะเล ข้าก็มาฟองทะเลเป็นหลายวัน
จนถึงเมืองฮองกง แขวงเมืองจีน...อันนี้เ็นออกจากบังกอกไป
เก้าวัน ถึงเมืองฮองกง ได้เห็นเมืองฮองกง ก็เป็นแต่หัวเมือง
น้อย ๆ บใช้เมืองใหญ่ เป็นเกาะริมทะเล ตั้งอยู่ตีนดอย ขึ้นแก
อังกฤษเป็นเมืองแสนสนุกคู่ม่วนงั้น บ่ข้างบอกหือไผ่กันจักเล่าไป
หลายก็กลัวเพื่อนจักว่าขี้ขี้

(Satrabhaya, and Palanan, 2014, p. 75)

จากนั้นสี่โหม่ออกเดินทางจากฮองกงไปเมืองโยโกฮาม่า ประเทศญี่ปุ่น สี่โหม่
เริ่มมีประสบการณ์จากการที่ได้สัมผัสการเดินทางไกล ได้รู้จักท้องทะเลอันกว้างใหญ่
ที่อยู่บนแผนที่โลก ตั้งความในจดหมายฉบับที่สามกล่าวว่า “ออกจากฮองกง ข้าม
ทะเลเหลืองหกวันแหวหัวเมืองยกกะฮามะแขวงเมืองญี่ปุ่น” (Satrabhaya, and
Palanan, 2014, p. 77) อยู่ญี่ปุ่นไม่กี่วันก็ต้องออกเดินทางเพื่อต่อไปยังประเทศ
สหรัฐอเมริกา ดังที่เขาได้เขียนเล่าในจดหมายฉบับที่สองว่า

อันนี้ จักออกจากญี่ปุ่น จักข้ามมหาสมุทรพระซีกโลกซีกแถบ
วันจะแหวอเมริกา...อันนี้ เมื่อข้ามมหาสมุทรพระซีกโลกซีกตอนใต้
บ่ม่วน น่ากลัวนักด้วยบ่ได้เห็นอะสังสักเตื่อ เว้นไว้แต่วันเข้ากับวัน
ออก บ่ได้เห็นแผ่นดิน ในสิบสามวันบ่ได้เห็นอะสังหันแต่น้ำกับฟ้า
บ่ได้ปะไผ... เมื่อข้ามทะเลจีนและทะเลเหลืองพอยังแควน พอได้เห็น
เกาะแลแผ่นดินพอง บ่เหมือนในกลางมหาสมุทรใหญ่

(Satrabhaya and Palanan, 2014, p. 76)

นอกจากนี้ยังพบว่า สี่โหม่ รู้ว่าบนโลกมีทวีปใหญ่ ๆ ได้แก่ ทวีปเอเชีย ยุโรป
อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ และแอฟริกา ซึ่งในจดหมายที่สี่โหม่ส่งถึงบิดามารดา ฉบับที่

สืบสามได้กล่าวเรื่องนี้เอาไว้ (Satrabhaya and Palanan, 2014, p. 100)

การบรรยายถึงบ้านเมืองและทวีปในโลกในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าสีโหม้เข้าใจและมองโลกต่างจากคนล้านนาสมัยก่อน (รวมทั้งคนร่วมสมัยกับสีโหม้ด้วย) ซึ่งมองโลกตามคติความเชื่อการนับถือผีและพุทธศาสนา อันสะท้อนให้เห็นจาก “ปฐมมูลมุสลี” ตำนานกำเนิดมนุษย์และโลกของล้านนาที่ถ่ายทอดทางมุขปาฐะสืบต่อกันมาจนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง โดยเนื้อหาของตำนานเรื่องนี้เล่าว่าเบื้องแรกเมื่อครั้งโลกยังไม่ปรากฏนั้น มีแต่อากาศว่างเปล่า จนกระทั่งความร้อนและเย็นมาบรรจบกันทำให้เกิดลมพัดหมุนวนเป็นกลุ่มก้อนจนเกิดเป็นแผ่นดิน น้ำ หิน แร่ ธาตุ พืชพรรณและสัตว์ต่าง ๆ นานนับหลายกัปก็กลับจนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นปฐมมนุษย์คู่แรกคือปู่สังกะสา ย่าสังกะไล้ และทั้งคู่ได้ให้กำเนิดมนุษย์พวกแรกทั้งหมด ๓ คนคือหญิง ชาย และนบุงสกลิงค์ (ไม่ปรากฏเพศชายเพศหญิง) ด้วยการปั้นดินและสร้างขังมโนศิลา บนหลังขังตั้งเขาพระสุเมรุ เมื่อสร้างโลกมานานปู่และย่าก็ตัดสินใจทำลายโลก โดยให้ขังมโนศิลาหยุดหายใจ เมฆก็ไม่เกิด ฝนก็ไม่ตก ต่อมาปู่และย่าก็ให้ขังมโนศิลาหายใจเข้าออกเหมือนเดิม แผ่นดินก็กลับเป็นดังเก่า (Peltier, 1991, p. 4)

ครั้นต่อมาสังคมล้านนาได้รับอิทธิพลทางความคิดความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์ซึ่งเป็นลัทธิศาสนาเทวนิยมที่เชื่อว่าเบื้องหลังความเป็นไปของทุกอย่างย่อมมีปวงเทพเป็นผู้กำหนดให้คุณให้โทษแก่มวลมนุษย์ (Butr-indr, 1991) ทำให้ชาวล้านนาเชื่อมั่นว่าอุบัติการณ์และปรากฏการณ์ธรรมชาติต้องมีสภาวะอย่างหนึ่งอย่างใด สิ่งสถิตย์อยู่ด้วย จึงสามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ขึ้นได้ ดังความเชื่อที่ว่าพระพรหมสร้างโลก สร้างมนุษย์และจักรวาล อันปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปุราณะที่ว่าด้วยประวัติของจักรวาลนับแต่การสร้างจนถึงการทำลาย (Atthames, 1991)

อีกด้านหนึ่งก็ปรากฏว่า ที่มาของการอธิบายถึงโลกที่ชาวล้านนาอาศัยอยู่ มาจากความคิดความเชื่อในพุทธปรัชญา ซึ่งมีบทบาทในการสร้างโลกทัศน์ของชาวล้านนามากที่สุด (Simatrang, 1991) โดยอิทธิพลของความเชื่อทางพุทธศาสนา ต่อการอธิบายความเป็นมาของบ้านเมืองในล้านนา เห็นได้จากหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภท “ตำนาน” ซึ่งส่วนใหญ่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เช่น ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลินี ตำนานเหล่านี้เขียนขึ้นโดยพระสงฆ์

เพื่ออธิบายถึงความจริงแท้ในสังคมและเป็นแนวทางปฏิบัติให้ผู้คน^๔ ในตำนานมูลศาสนา ซึ่งเป็นตำนานแรกสุดที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ได้อธิบายถึงจักรวาล (ซึ่งโลกมนุษย์อยู่ในนี้ด้วย) ไว้ว่า ประกอบด้วยเขาสิเนรุ เขาสัตถันท์ น้ำในมหาสมุทร ทวีปใหญ่ทั้ง ๔ ทวีปน้อย ๒,๐๐๐ ทวีป และป่าหิมพานต์ (Tamnan mun sasana, 2014, p. ๔๖) สำหรับส่วนที่เป็นแผ่นดินนั้น

*มีสัจฐานประดุงข้าวต้มอันชั้นเด็ด อยู่ในเวลาที่ยกลงมา
ให้เขินนั้น บางแห่งก็สูงกว่าเพื่อน บางแห่งก็ต่ำ ๆ สูง ๆ บางแห่งก็เป็น
บ่อลึกลงไป อันนี้มีผืนใด พื้นแห่งแผ่นดินก็มีสัจฐานฉนั้น*

(Tamnan mun sasana, 2014, p. 46)

สำหรับการอธิบายเรื่องบ้านเมืองต่าง ๆ นั้นในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวถึงเมืองละโว้^๕ สังครนคร อมรปุรนคร กุสิสสนคร ปุรนคร เมืองลพูน (ลำพูน) รวมทั้งกล่าวถึงเมืองที่พระนางจามเทวี พระราชธิดาของกษัตริย์ละโว้ ให้สร้างขึ้นตามรายทางที่พระนางเสด็จออกจากเมืองละโว้มาครองเมืองลพูน เช่น เมืองพระบาง เมืองบุรีรัฐ เมืองเทพบุรี เมืองบางพล เมืองราเสียด (Tamnan mun sasana, 2014, p. 128-145)

การอธิบาย “โลก” ในตำนานมูลศาสนามีลักษณะที่สอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องไตรภูมิ ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปข้างหน้า โดยการอธิบายถึงโลกที่มี ๔ ทวีปใหญ่ และทวีปน้อย ๒,๐๐๐ ทวีป ยังปรากฏในหนังสือ “ชินกาลมาลินี” ซึ่งเนื้อหาส่วนแรกของหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ของดินแดนล้านนาตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นนครรัฐจนกลายเป็นรัฐจักรวรรดิมีศูนย์กลางอยู่ที่นครเชียงใหม่ และเนื้อหาส่วนหลังเป็นประวัติด้านการศาสนาในรัฐดินแดนล้านนา (Laolerdworakul 2012, p. 27) โดย ชินกาลมาลินี ได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น “บรมจักรตราอิราช” ในเมืองธัญวดีนครว่า

^๔ ดูคำอธิบายเกี่ยวกับตำนานของล้านนา ใน Ganjanapan, 2012, p. 24-44.

^๕ ส่วนใหญ่แล้วงานค้นคว้าและงานเขียนเกี่ยวกับเมืองละโว้ เมืองโบราณในประวัติศาสตร์ไทย มักจะระบุว่า เมืองละโว้คือเมืองลพบุรีในบริเวณภาคกลาง ดู Wallipodom, 1998, p. 7-20; Wongtawan (ed.), 2011, p. 25-37.

พระองค์มีอาณาจักรแผ่ไปในทวีปทั้ง ๔ ข้าศึกทั้งหลายในแผ่นดินที่สูงสุดสิ้นสาครสมุทร มีอาจจะกระทำวิญญูชนากรรมด้วยพระองค์ได้ ทรงธรรมาคุณเทศนาสอนสัตว์เป็นครูผู้ใหญ่...มีพระเมตตาการุณาภาพแผ่ไปในทวีปทั้ง ๔ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร

(Venerable Rattanapanya, ๒๐๐๑)

สำหรับการอธิบายถึงบ้านเมืองต่าง ๆ ชินกาลมาลินี ได้กล่าวถึง สังครนคร รัตนบุรี ลพบุรี หรือบุญไชย^๖ เขलगคนคร (Venerable Rattanapanya, 2001, p. 144-147)

การมองและอธิบาย “โลก” ด้วยคติไตรภูมิหรือความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์ประเภทตำนานเหล่านี้จะได้สืบทอดต่อกันมาในสังคมล้านนาจนถึงยุคที่สีไหม้เกิดและเติบโต รวมทั้งในยุคหลังจากนั้น ดังเห็นร่องรอยได้จากต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์จกกวาฬที่ปณี ที่มีมาก่อนหน้าสีไหม้จะไปอเมริกา เช่น ต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์จกกวาฬที่ปณีฉบับล่องชาดวัดช้างค้ำ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ซึ่งจารขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ (Venerable Wimuttiya (Na Bangchang), 2011, p. 33) และต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์จกกวาฬที่ปณีที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงช่วงหลังจากสีไหม้เดินทางกลับมาจากอเมริกาแล้ว ดังปรากฏว่า ในบัญชีหนังสือแผนกบาลีที่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ มีรายชื่อหนังสือ “จกกวาฬที่ปณี” ที่นำมาจากล้านนาอยู่ในบัญชีรายชื่อด้วย (Skilling, and Santi, 2004, p. 52) โดยการมีอยู่ของหนังสือจกกวาฬที่ปณีที่เก็บไว้ที่หอพระสมุดวชิรญาณในกรุงเทพฯ แสดงให้เห็นว่าสังคมล้านนากายหลังสีไหม้ได้กลับมาจากสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ยังมีการเผยแพร่และเก็บรักษาคัมภีร์จกกวาฬที่ปณีอยู่

ทั้งนี้การมีอยู่และการเผยแพร่คัมภีร์จกกวาฬที่ปณีตั้งแต่ช่วงก่อนหน้าสีไหม้จะไปสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ และภายหลังจากที่สีไหม้กลับมาจากสหรัฐอเมริกาในปีถัดมา เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนล้านนายังคงมองและอธิบายโลกตามคติไตรภูมิ

^๖ เมืองหรือบุญไชยในที่นี้หมายถึงเมืองลำพูนหรือหรือบุญไชย

หรือความเชื่อทางพุทธศาสนา เนื่องจากเนื้อหาของคัมภีร์จักกวาฬที่ปณีมีการอธิบายถึงจักรวาลและโลกตามคติไตรภูมิ ตั้งที่งานศึกษาของแมชีวิมุตติยา (สุภาพรรณ ฌ บางช้าง) ได้ชี้ว่า คัมภีร์จักกวาฬที่ปณีได้อธิบายลักษณะของจักรวาลว่า เป็นแผ่นกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ มีความหนา ๑/๕ ของเส้นผ่าศูนย์กลาง จักรวาลจึงมีลักษณะเหมือนกลองแบนต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน เบื้องล่างของผืนแผ่นดินมีแผ่นน้ำหนา ๒ เท่าของเส้นผ่าศูนย์กลางจักรวาลรองรับอยู่ และมีแผ่นลมหนา ๒ เท่าของแผ่นน้ำรองรับอีกทีหนึ่ง (Venerable Wimuttiya (Na Bangchang), 2011, p. 65)

นอกจากนี้คัมภีร์จักกวาฬที่ปณียังกล่าวถึงภูเขาสิเนรุหรือภูเขาพระสุเมรุ ซึ่งตั้งอยู่กลางผืนแผ่นดิน (Venerable Wimuttiya (Na Bangchang), 2011, p. 69-72) หรือกล่าวถึงทวีปในโลกว่า มี ๔ ทวีปใหญ่ได้แก่ อมรโคยานทวีป ปุพพิเททวีป ชมพูทวีปอุตตรกุรุทวีป (Venerable Wimuttiya (Na Bangchang), 2011, p. 109-116)

ร่องรอยอีกประการหนึ่งที่ชี้ว่า คนล้านนาในช่วงเวลาที่สี่ใหม่เกิดและเติบโตจนได้ไปสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ยังคงมอง เข้าใจและอธิบาย “โลก” ตามคติความเชื่อดั้งเดิมของตน ไม่ได้เปลี่ยนมุมมอง เข้าใจ และอธิบายโลกด้วยความรู้ทางภูมิศาสตร์และประสบการณ์จริงอย่างที่สี่ใหม่มองและอธิบายได้แก่ การประกอบพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองตามความเชื่อการนับถือผีเจ้าที่คือ อินทขิล (ผิอาร์กษผู้ปกป้องเมือง) และปู่แสะย่าแสะ รวมทั้งผีบรรพบุรุษของเจ้าเมือง ดั้งมีหลักฐานตำนานเมืองเชียงใหม่ที่คัดลอกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ (๓๖ ปีหลังจากสี่ใหม่กลับมาจากอเมริกา) กล่าวถึงการไหว้ผีบรรพบุรุษและห้ามไม่ให้เลี้ยงผีเสื้อเมือง ทั้งนี้ Ganjanapan (2012, p. 75) ชี้ว่า เหตุที่ตำนานเมืองเชียงใหม่หยิบยกเรื่องการห้ามเลี้ยงผีเสื้อเมืองขึ้นมากล่าวไว้ในตำนานเนื่องมาจากก่อนหน้า พ.ศ. ๒๔๖๔ ที่มีการคัดลอกตำนานเมืองเชียงใหม่ฉบับนี้ อานาจรฐจากกรุงเทพฯ ที่ขึ้นมาปกครองเชียงใหม่คงค่อย ๆ บีบบังคับให้ชาวเชียงใหม่เลิกพิธีเลี้ยงผีเสื้อเมืองแล้วส่งเสริมพิธีทำบุญในพุทธศาสนามากขึ้น เพื่อให้รัฐบาลกรุงเทพฯ สามารถสถาปนาอำนาจรัฐขึ้นในล้านนา ขณะที่พระภิกษุผู้คัดลอกตำนานต้องการรักษาพิธีไหว้ผีเจ้าที่เอาไว้อาจได้บันทึกเรื่องการไหว้ผีเจ้าที่และการห้ามเลี้ยงผีเสื้อเมืองไว้ในตำนานที่คัดลอกขึ้น ทั้งยังมีงานเขียนของผู้รู้ในท้องถิ่นที่กล่าวว่า การทำพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองในล้านนามีอยู่ต่อมาจนถึงอย่างน้อยที่สุดใน พ.ศ. ๒๔๕๕

ความแตกต่างระหว่างการอธิบาย “โลก” ที่ปรากฏในตำนานมูลศาสนา
ชินกาลมาลินีและคัมภีร์จ๊กกวาฟทีปนี ตลอดจนร่องรอยความเชื่อการนับถือผีที่ปรากฏ
ร่องรอยในพิธีไหว้ผีเสื้อเมืองและผีเจ้าที่ของคนล้านนาช่วงก่อนและหลังสีโหม้ไป
สหรัฐอเมริกา กับคำอธิบายในจดหมายของสีโหม้ เป็นความแตกต่างที่มีนัยสำคัญ
ในแง่ที่ว่าจดหมายของสีโหม้ เป็นการอธิบาย “โลก” ด้วยความรู้ชุดใหม่ที่ต่างจากความรู้
ความเข้าใจชุดเดิมของชาวล้านนา (คติไตรภูมิและคติการนับถือผี) กล่าวคือจดหมาย
ของสีโหม้ไม่ได้กล่าวถึงสัณฐานของโลกและทวีปในโลกตามแบบคติไตรภูมิอย่างที่พบ
ในตำนานมูลศาสนาชินกาลมาลินี จ๊กกวาฟทีปนี ทั้งนี้ผู้วิจัยมองว่า
มีลักษณะคล้ายกับที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยต้น
รัตนโกสินทร์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง นางนพมาศ ว่า การบรรยายถึงโลกที่ไม่มี
เขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางจักรวาลอย่างในหนังสือเรื่องนางนพมาศแสดงให้เห็นว่า
ผู้เขียนวรรณกรรมเรื่องนี้มองและอธิบายโลกบนพื้นฐานความเป็นจริงเชิงประจักษ์
ตามสายตาและประสบการณ์ในชีวิตของผู้แต่ง ไม่ได้มองและอธิบายโลกในเชิงอุดมคติ
อย่างคนยุคก่อนหน้า (Aeusrivongse, 1995, p. 433-437) พิจารณานับหลักคิดนี้
คำบอกเล่าถึงโลกและทวีปในโลกที่ปรากฏในจดหมายของสีโหม้ที่ไม่กล่าวตาม
คติไตรภูมิ จึงชี้ให้เห็นว่าสีโหม้มองและอธิบายโลกบนพื้นฐานความเป็นจริงเชิงประจักษ์
อันเป็นมุมมองตามแบบชาวตะวันตกสมัยใหม่

๒.๒ เรื่องผู้คนบนโลก

เมื่อสีโหม้เดินทางมาถึงท่าเรือเมืองซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกา
ก็เดินทางโดยรถรางเพื่อต่อไปยังบ้านพักที่เมืองไอคแลนด์ซึ่งตั้งอยู่คนละฝั่งอ่าว
ขณะนั้นสีโหม้อยู่ที่เมืองไอคแลนด์ได้ประมาณ ๕ เดือน ระหว่างนั้นสีโหม้ได้เที่ยวชม
อาคารบ้านเรือน ห้างร้าน และสถานที่ต่าง ๆ เช่น อุตุเรือ มหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์
ขณะเดียวกันก็มีโอกาสเรียนฝึกฝนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมกับครูที่อยู่ข้างบ้านด้วย สีโหม้
จึงได้เห็นสภาพบ้านเมืองและสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน อีกทั้งยังได้เรียนรู้
ประวัติศาสตร์บ้านเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกาและเรื่องราวของทวีปและผู้คน
ต่าง ๆ บนโลกนี้ ดังที่เขาได้เล่าในจดหมายฉบับที่สิบสามว่า

อันหนึ่ง คนทั้งหลายในแผ่นดินโลก นักผาดทั้งหลายแบ่งเป็น
ห้าชาติ ด้วยสีก็เหมือนกัน ตาก็เหมือนกัน ผมงก็เหมือนกัน อันหนึ่ง
ชาติคนขาวชาวยุโรปและชาวอเมริกันทางเหนือได้ ทุกภาษาบรรดา
ที่เป็นคนขาว มีคนอยู่หกร้อยห้าสิบล้านคน คนอินเดียเป็นคนแดง
สีเหมือนทองแดงเป็นชาวอเมริกันเก่า ๆ คนแดงมีอยู่สิบเอ็ดแสน
คน คนในเอเชียเป็นคนสีเหลือง คือว่า แจ็ก ญี่ปุ่น ไทย ลาว ญวน
ม่าน หมู่นี้เป็นคนสีเหลืองทั้งหมด มีหกร้อยแปดสิบล้านคน
คนดำอยู่ในแอฟริกา มีอยู่ร้อยเก้าสิบล้านคน เขกมลาญเป็น
คนสีหม่น อยู่ในเหล่าเกาะทั้งหลายใต้บางกอก มีอยู่ห้าสิบล้าน
คน ในพวกนี้ลงหมู่ ช่างฆ่าคนกินคน

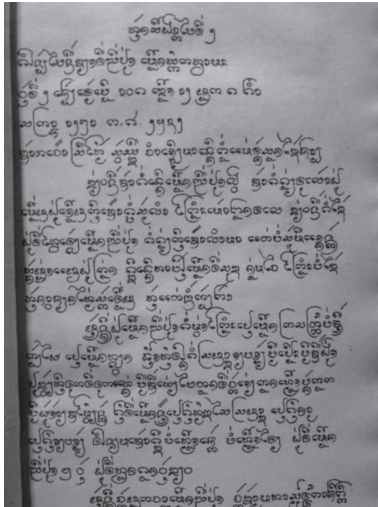
(Satrabhaya and Palanan, 2014, p. 99)

จากข้อความในจดหมายฉบับที่สิบสามนี้ แสดงให้เห็นว่าสีโหมได้เรียนรู้เรื่อง
ของทวีปต่าง ๆ และผู้คนบนโลกว่า ผู้รู้ได้แบ่งผู้คนบนโลกนี้ออกเป็นห้าชาติหรือ
ห้าทวีป คือ ทวีปยุโรป ทวีปอเมริกาเหนือ ทวีปอเมริกาใต้ ทวีปแอฟริกา และทวีปเอเชีย
และผู้คนที่อาศัยอยู่ในแต่ละทวีปก็สีผิว ตา และผมต่างกัน และยังรู้ถึงจำนวนผู้คนที่
อาศัยอยู่ในทวีปนั้น ๆ

การอธิบายถึงผู้คนบนโลกในจดหมายของสีโหม กล่าวได้ว่าเป็นการมองและ
จำแนกผู้คนในโลกที่แตกต่างจากชาวล้านนาในยุคก่อนหน้าและชาวล้านนาร่วมสมัยกับ
เขา เนื่องจากหลักฐานเอกสารประเภทใบลานที่เขียนขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๙
ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แสดงให้เห็นว่า คนล้านนารู้ถึงการมีอยู่ของคนต่างชาติพันธุ์
ต่างภาษากับตัวเอง เช่น ชาวละวะ ชาวเม็ง (มอญ) ชาวพม่า (ม่าน) ชาวเชียงแสน
ชาวไทใหญ่ (เงี้ยว) ชาวจีน ชาวฝรั่ง ชาวแขก โดยคนล้านนามองว่าคนต่างชาติ
เหล่านี้มีสถานะเป็น “คนอื่น” และส่วนใหญ่ด้อยกว่าคนล้านนา (Wichiankheo,
2012, p. 43-72) ขณะที่จดหมายของสีโหมแสดงให้เห็นว่า เขามองคนต่างชาติ
ต่างภาษาในแง่บวกต่างออกไปคือ กล่าวถึงผู้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์และภาษามากกว่า
ที่พบในเอกสารประเภทใบลานของล้านนา โดยเอกสารประเภทใบลานส่วนใหญ่จะกล่าว
ถึงกลุ่มคนที่อยู่ไม่ไกลจากล้านนาเท่าไรนัก ส่วนจดหมายของสีโหมก็กล่าวถึงคน

ต่างชาติต่างภาษาที่อยู่ไกลจากล้านนามาก และไม่มีกรายกชาติใดชาติหนึ่ง ภาษาใด ภาษาหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักหรือเป็นศูนย์กลาง

ผู้วิจัยเห็นว่า มุมมองหรือทัศนะเกี่ยวกับผู้คนในโลกที่สีโหม่มกล่าวไว้ในจดหมายของเขามีสลักษณะคล้ายกับที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้วิเคราะห์ถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง นางนพมาศ ว่า การบรรยายถึงกลุ่มคนที่หลากหลายชาติพันธุ์ หลายภาษาในสังคม เป็นการอธิบายบนพื้นฐานประสบการณ์จริงที่ตนได้พบเจอและการพูดถึงคนต่างชาติต่างภาษาโดยไม่ได้ยกชาติใดภาษาใดขึ้นมาเป็นหลักหรือศูนย์กลาง เป็นการมองและอธิบายผู้คนด้วยความสัมพันธ์แนวนอนซึ่งหาศูนย์กลางไม่ได้ ต่างจากการมองและอธิบายด้วยคติไตรภูมิที่มองความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างชาติพันธุ์และภาษาในแนวตั้งที่ยึดเอาคนพวกใดพวกหนึ่งเป็นศูนย์กลาง (Aeusrivongse, 1995, p. 435) พิจารณานบนหลักคิดนี้คำบอกเล่าถึงผู้คนในโลกที่ปรากฏในจดหมายของสีโหม่มที่โหม่มกล่าวตามคติไตรภูมิ จึงเป็นอีกจุดหนึ่งชี้ให้เห็นว่าสีโหม่มมองและอธิบายผู้คนในโลกบนพื้นฐานความจริงเชิงประจักษ์อันเป็นมุมมองตามแบบชาวตะวันตกสมัยใหม่

ภาพประกอบที่ ๒

หนังสือฝากสีโหม่มใบที่สอง เขียนเมื่อ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๒

ที่มา: นายปรีชา ลาวณานนท์ หลานตาของสีโหม่ม

๓. ความรู้แบบตะวันตก: ที่มาโลกทัศน์ของสีโหม้

จากเรื่องราวในจดหมายที่สีโหม้เล่าบรรยายตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เห็นได้ชัดว่า สีโหม้ออธิบายถึง “โลก” และผู้คนบนโลกจากการรับรู้ตามความจริงเชิงประจักษ์ที่ได้ประสบพบเห็นและศึกษาจากความรู้แบบใหม่ในเรื่องภูมิศาสตร์ของตะวันตกอันเป็นโลกทัศน์ที่มาจากความรู้ของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียน ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในล้านนา

ทั้งนี้การเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในล้านนาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนซึ่งมีศาสนาจารย์เดเนียล แมคคิลวารี เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงนั้นมีปัจจัยหนุนที่สำคัญคือ การที่พ่อตาของเดเนียล แมคคิลวารี คือ แดน บีช บรัดเลย์ มีความคุ้นเคยกับเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และเจ้านายฝ่ายเหนือที่ลงมาติดต่อกิจการกับราชสำนักสยามที่กรุงเทพฯ รวมทั้งศาสนาจารย์แมคคิลวารี ก็เริ่มสร้างความคุ้นเคยกับเจ้านายของล้านนาไว้บ้างแล้ว (McGilvary, 2011, chapter 4-11) การเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันนี้มีนัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนพื้นเมืองล้านนาที่หันมาเข้ารับนับถือคริสต์ศาสนาด้วย เนื่องจากมิชชันนารีที่เข้ามาในดินแดนล้านนาได้นำเอาแนวคิดและอุดมการณ์ที่สำคัญของมิชชันนารีอเมริกัน ๔ ประการเข้ามาด้วยได้แก่

๑. จิตสำนึกทางศาสนาอันเกิดจากขบวนการฟื้นฟูทางจิตวิญญาณที่เรียกว่า “การตื่นตัวทางจิตวิญญาณครั้งที่ ๒” (the second great awakening) โดยมีสาระสำคัญคือ การกระตุ้นเร้าให้คนอเมริกันเตรียมพร้อมเพื่อปฏิรูปสังคมด้วยความเชื่อเรื่องการสร้างแผ่นดินของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของโลก

๒. อุดมคติเรื่องแผ่นดินของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ

๓. อิทธิพลของปรัชญาสามัญสำนึก (common sense philosophy) อันเป็นปรัชญาที่เกิดจากการถกเถียงด้านวิธีการเข้าถึงความรู้เกี่ยวกับความจริงแท้ของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของมาตั้งแต่ยุคกลางจนกระทั่งถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ (ประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔) โดยนักปรัชญาและบาทหลวงฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การเข้าถึงความจริงแท้ของมนุษย์ทำได้ด้วยการภาวนาขอให้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของเปิดเผยความจริงแท้ของเรื่องหนึ่ง ๆ ให้มนุษย์รู้ ส่วนนักปรัชญาอีกฝ่ายหนึ่งมองว่ามนุษย์สามารถเข้าถึงความจริงแท้

ได้ด้วยสามัญสำนึกที่เกิดจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้พบเจอในชีวิต^๖

๔. คติเรื่องทวินิยมแบบจำกัด (qualified dualism) อันเป็นคติความเชื่อที่รับอิทธิพลจากปรัชญาสามัญสำนึกมาผสมผสานเข้ากับแนวคิดของลัทธิแคลวิน ซึ่งเป็นคติความเชื่อทางศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันที่มองว่าศาสนาที่ถูกต้องแท้จริงมีเพียงอย่างเดียวคือ คริสต์ศาสนาฝ่ายโปรเตสแตนต์ โดยโลกตามความเชื่อของคริสเตียนโปรเตสแตนต์แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายดี (ฝ่ายธรรม) และฝ่ายชั่ว (ฝ่ายอธรรม) สำหรับคริสเตียนซึ่งเป็นฝ่ายดีนั้นคริสตจักรฝ่ายเพรสไบทีเรียนซึ่งยึดถือหลักการของลัทธิแคลวิน เป็นฝ่ายที่มีความบริสุทธิ์เหนือกว่าคริสตจักรอื่น ๆ จึงปฏิเสธที่จะนำเอาหลักการของคริสตจักรอื่นๆมาปะปนกับความคิดและหลักการปฏิบัติของเพรสไบทีเรียน (Pongudom, 2007, p. 45-46)

นอกจากนี้ยังพบว่าแนวคิดและอุดมการณ์ของมิชชันนารีได้พัฒนามาบนรากฐานของความเป็นสมัยใหม่ ทำให้คริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์แบบอเมริกันใช้หลักความเป็นเหตุผล แนวคิดมนุษยนิยม ความสว่างไสวทางภูมิปัญญา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการอธิบายความเป็นคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์แบบอเมริกันโดยมีการประสานความรู้ด้านความเป็นเหตุเป็นผล แนวคิดมนุษยนิยม ความสว่างไสวทางภูมิปัญญา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นความรู้ทางโลกวิสัยเข้ากับความรู้ทางศาสนา ดังนั้นความเป็นมิชชันนารีอเมริกันจึงหมายถึงการเป็นคนที่พระเจ้าควบคุมไปกับการเป็นผู้แทนของความทันสมัยแบบอเมริกัน นำความทันสมัยไปเผยแพร่เพื่อสร้างคนที่อ่านออกเขียนได้ ขจัดความโง่เขลา งบประมาณออกไปแล้วสร้างความรู้และความจริงของคริสต์ศาสนาขึ้นมาแทน สำหรับความรู้เกี่ยวกับ “โลก” ที่มนุษย์อยู่อาศัยนั้น มิชชันนารีอเมริกันมีบทบาทสำคัญในการนำเอาความรู้แบบสมัยใหม่ (หรือความรู้แบบทันสมัย) เข้ามาเผยแพร่ในสยาม เช่น ความทันสมัยด้านการศึกษา ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ การแพทย์ การพิมพ์ โดยเฉพาะ

^๖ ความหมายของ “ปรัชญาสามัญสำนึก” ในที่นี้เก็บมาจาก “Locke, John”. อ้างใน thamdimisukh.wordpress.com/2015/30/locke-john [11 October 2017]; “Philosophy of common Sense”, อ้างใน newworldencyclopedia.org/entry/Philosophy_of_common_sense [11 October 2017]

อย่างยิ่ง แดน บีช บรีดเลย์ แห่งคณะกรรมการกรรมาธิการอเมริกัน ซึ่งเป็นมิชชันนารี (หรือธรรมทูต) ผู้วางรากฐานวิทยากรและเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้แก่สยามมากที่สุด (Pongudom, 1984, p. 2)

หนึ่งในความรู้ที่มิชชันนารีอเมริกันนำเข้ามาถ่ายทอดให้ชาวสยาม ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโลกและประเทศในโลกตามแบบความรู้สมัยใหม่ เห็นได้จากหนังสือจดหมายเหตุฯ BANGKOK RECORDER ของแดน บีช บรีดเลย์ ฉบับวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๙ (ค.ศ. 1866) ได้อธิบายเรื่องโลกบนฐานความรู้แบบวิทยาศาสตร์นั้นคือ “โลกนี้มีรูปกลมสัณฐานคล้ายผลส้มโอ” (Achieve: the Bangkok Recorder, 1993, p. 14)

ในการอธิบายถึงประเทศในโลกนี้หนังสือจดหมายเหตุฯ BANGKOK RECORDER ของแดน บีช บรีดเลย์ ฉบับวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๙ ได้อธิบายว่า แผ่นดินบนโลกจัดเป็นทวีป ๕ ทวีป คือ อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ยุโรป เอเชีย และ แอฟริกา (Achieve: the Bangkok Recorder, 1993, p. 15) หรือที่จดหมายเหตุฯ BANGKOK RECORDER เล่ม ๑ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๘๗ (ค.ศ. 1844) มีการอธิบายถึงประเทศอังกฤษตามข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ว่า

ที่นี้จะว่าด้วยเมืองอังกฤษ. ที่คนไทเรียกว่าเมืองอังกฤษ แต่ก่อนนั้นเปนสามประเทศ, มีเจ้าเมืองสามองค์ไม่ขึ้นกัน, ชื่อสามประเทศนั้นคืออิงสันดาแห่งหนึ่ง, ฮีระสันดาแห่งหนึ่ง, สกตสันดาแห่งหนึ่ง, อิงสันดากับสกตสันดาอยู่ในเกาะเดียวกัน. เกาะนั้นวัดโดยยาวประมาณ ๕๐ โยชน์, โดยกว้างประมาณ ๑๕ โยชน์, เกาะนั้นเรียกว่าเกาะบริตานีใหญ่, ฮีระสันดานั้นอยู่ในเกาะแห่งหนึ่ง, อยู่ข้างทิศตะวันตกแห่งเกาะบริตานีนั้น, โกลกันสักหกโยชน์. เกาะฮีระสันดานั้นยาวประมาณ ๒๔ โยชน์, กว้างประมาณ ๑๒ โยชน์. เตี่ยวันนี้ทั้งสามประเทศนั้นรวมกันเปนประเทศเดียว, มีกระษัตริย์องค์เดียวกัน

(Achieve: the Bangkok Recorder, 1993, p. 125-126)

ความรู้เกี่ยวกับโลกและประเทศในโลกแบบสมัยใหม่ที่มีขั้วนารืออเมริกัน นำเข้ามาถ่ายทอดให้แก่ชาวสยามนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากพัฒนาการของความรู้ด้านการเดินเรือ วิทยาศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ในโลกตะวันตกนับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ (กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕) เป็นต้นมา ที่มีการค้นพบดินแดนและทวีปใหม่ พิสูจน์ได้ว่าโลกกลม รวมทั้งมีการทำแผนที่โลก เช่น แผนที่ของเจอร์ราร์ด เมเคเตอร์ (Gerrard Mercator) แผนที่ของครอบครัวกัสซีนี (Giovanni Domenico Cassini & son and nephew) แผนที่ของกัปตันเจมส์ คุก (James Cook) ฯลฯ (Sukhothai Thammathirat Open University Department of History, 2008, p. 300-303, 336-344, Ross, 2009, Chapter 5-12)

เมื่อมีขั้วนารืออเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาและความรู้แบบตะวันตกในล้านนา เข้าใจได้ว่ามีการนำเอาความรู้ด้านภูมิศาสตร์และวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับ “โลก” เข้ามาถ่ายทอดให้กับชาวล้านนาที่เข้ารับด้วย เห็นได้จากหนังสืออัตชีวประวัติของศาสนจารย์เดเนียล แมคกิลวารี ที่เล่าว่าในช่วงแรก ๆ ของการเผยแพร่ศาสนา ท่านได้ถกเถียงกับหนานอินตะ ชาวลาว^๖คนแรกที่ได้รับศีลเป็นสมาชิกคริสตจักรในล้านนา ในการถกเถียงนั้นมีการถกเถียงกันเรื่องทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับรูปลักษณ์ของโลกด้วย (McGilvary, 2011, p. 107) อย่างไรก็ตามในช่วง ๑๐ ปีแรกของการปฏิบัติงานของมีขั้วนารืออเมริกันในล้านนา (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๒๑) นั้น การเผยแผ่ศาสนาและความรู้แบบตะวันตกยังเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากเจ้ากาวิโลรสเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในขณะนั้นไม่พอใจที่มีชาวพื้นเมืองเข้ารับเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา ดังพบว่า ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๑๒ เจ้ากาวิโลรสมีคำสั่งให้ประหารชีวิตคริสตศาสนิกชนชาวพื้นเมือง ๒ คนคือ น้อย สุนยะ และหนานชัย เหตุการณ์นี้ส่งผลให้คริสตศาสนิกชนและผู้ที่กำลังจะเข้ารับทศนินหายไป การเติบโตของคริสตจักรในล้านนาต้องหยุดชะงักไป

^๖ การเรียกชาวล้านนาว่า “ชาวลาว” เป็นการเรียกโดยชาวสยามในภาคกลางและมีขั้วนารือชาวตะวันตกที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา โดยในทัศนะของชาวสยามและชาวตะวันตกแล้วชาวล้านนาเป็น “ชาวลาว” โปรดดู Chaisinlapa, 1993, McGilvary, 2011, Siam lae Laos nai saita missionary American, 2004.

ต่อมาอีก ๙ ปี (พ.ศ. ๒๔๒๑) ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการประกาศ คริสต์ศาสนาในสยามคือ มีการกีดกันไม่ให้ลูกสาวของหนานอินตะ แต่งงานตามพิธีทาง คริสต์ศาสนาถ้าหากไม่มีการทำพิธีตามประเพณี “เสียผี” ตามความเชื่อพื้นบ้านของ ล้านนาเสียก่อน คณะธรรมทูตของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนได้ดำเนินการ ร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหานี้ไปที่รัฐบาลสยาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระบรมราชโองการขึ้นมายังหัวเมืองในล้านนา ให้ชนพื้นเมืองมีสิทธิเสรีภาพ ในการนับถือศาสนาและการประกอบพิธีกรรม พระบรมราชโองการของพระพุทธเจ้า หลวงของสยามนี้เป็นสิ่งค้ำประกันให้คณะธรรมการลาว (คณะธรรมการของมิชชันนารี คณะเพรสไบทีเรียนที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ล้านนา) สามารถดำเนินการขยายคริสตจักร ออกไปยังพื้นที่อำเภอสารภีและอำเภอดอยสะเก็ดในเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งในพื้นที่ เมืองลำปาง ท่ามกลางการต่อต้านของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และนครลำปาง รวมทั้งชนพื้นเมืองส่วนที่ยึดมั่นในความเชื่อศาสนาแบบดั้งเดิม^๔ (Pongudom, 1984, p. 11-12)

การดำเนินงานด้านการขยายการศึกษาความรู้แบบตะวันตกของมิชชันนารี ในล้านนาเริ่มเป็นรูปเป็นร่างเมื่อนางแมคคิลวารี เริ่มจัดการศึกษาสตรีในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยเริ่มจากการนำเด็กผู้หญิงกลุ่มหนึ่งมาเรียนที่ระเบียงบ้านพัก (ต่อมาได้พัฒนามาเป็น “โรงเรียนดาราวิทยาลัย”) จากนั้นอีก ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๒๙) ศาสนาจารย์ ดี.จี. คอลลินส์ ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่วังสิงห์คำ (ต่อมาได้พัฒนามาเป็น “โรงเรียนปรินส์รอแยลส์วิทยาลัย” ในปี พ.ศ. ๒๔๔๙) (Pongudom, 1984, p. 12, Charoenwong 1984, p. 104) เข้าใจได้ว่าการจัดการเรียนการสอนของมิชชันนารีอเมริกันจะมีการสอนความรู้เกี่ยวกับ “โลก” ตามความรู้แบบตะวันตกให้แก่เด็กที่เข้ามาเรียนด้วย พิจารณาได้จากข้อเท็จจริง จากหนังสืออัตชีวประวัติของศาสนาจารย์เดเนียล แมคคิลวารี ที่ได้กล่าวถึงในข้างต้น

^๔ กรณีการประหารชีวิตน้อย สุนัข และหนานชัย ซึ่งเข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนาใน ศาสนาจารย์แมคคิลวารี กล่าวไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติของท่านว่า เจ้ากาวิโลรส เจ้าหลวงเชียงใหม่ ให้ประหารชีวิต เนื่องจากทรงรู้สึกว่าการเข้ารีตของคนล้านนาทำให้พระราชอำนาจของพระองค์ที่เคย มีเหนือชีวิตของราษฎรล้านนาอย่างเด็ดขาดเสื่อมถอยลง และทรงเชื่อคำยุยงของฟองเซกา นักผจญภัยชาวโปรตุเกสที่ประจบสอพลอพระองค์ ให้กำจัดพวกมิชชันนารี เพื่อที่ฟองเซกาจะทำ สิ่งใดก็ได้ตามที่ต้องการโดยไม่มีพวกมิชชันนารีคอยขวางทาง

แล้วว่า เรื่องทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับรูปสัณฐานของโลก เป็นหนึ่งในเรื่องที่ท่านได้นำมา
ถกเถียงกับชาวล้านนา

กรณีของสีโหม้ วิชัย จากข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของมิชชันนารี
ในล้านนาทำให้ทราบว่า สีโหม้ ได้เรียนรู้ความรู้แบบตะวันตกตั้งแต่ยังอยู่ในวัยละอ่อน
ดังปรากฏว่า ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ ทางคณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศได้ส่งมิชชันนารี
๒ รายคือ นางสาวแมรี แคมป์เบล และนางสาวเอตนา โคล์ มารับผิดชอบจัดตั้งโรงเรียน
สตรีอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการจัดการศึกษาที่ทัดเทียมผู้ชาย ในขณะนั้นสีโหม้มีอายุได้
๑๑ ปีก็ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนนี้ประมาณ ๒-๓ ปี จากนั้นนางสาวเอตนา โคล์ (ต่อมาได้
เป็นครูใหญ่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย)
ต้องลงไปอยู่กรุงเทพฯ โรงเรียนจึงมีอันต้องยกเลิกไป การที่สีโหม้เป็นคริสเตียนจึงมี
โอกาสเข้าสู่การเรียนรู้ที่เป็นระบบการศึกษาแบบตะวันตกและความรู้แบบสมัยใหม่ คือ
ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ซึ่งเนื้อหาวิชาความรู้ต่างกับการเรียนของเด็กชาย
ส่วนใหญ่ในวัยเดียวกันในสมัยนั้น ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อมิชชันนารีอเมริกันเข้ามายัง
สยาม ได้นำเอาลูกโลกจำลอง แผนที่ นาฬิกาและอื่น ๆ มาเป็นเครื่องมือในการอธิบาย
ความรู้และความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับโลก จักรวาลและเวลาให้กับคนในสังคมไทยโดย
เฉพาะชนชั้นนำสยาม (Pongudom, 2007, p. 49) จึงน่าจะมีส่วนให้สีโหม้ เล่าถึง
“โลก” ที่เขาได้พบเห็นในขณะที่เดินทางไปสหรัฐอเมริกาไว้ในหนังสือฝากถึงพ่อแม่ใน
ลักษณะของ “โลก” ตามความรู้แบบตะวันตก

นอกจากนี้ สีโหม้ ยังได้เรียนรู้เรื่องของภูมิศาสตร์ของ “โลก” ผู้คนบนโลก
วิทยาการ เทคโนโลยี และความทันสมัยจากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นเมื่อเดินทางไป
สหรัฐอเมริกา ดังเห็นได้จากเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมืองอื่น ๆ ที่เขาไปถึงและสภาพของ
สิ่งต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา โดยมีปัจจัยที่หนุนเสริมคือ อุปนิสัยที่ต้องการเรียนรู้ความรู้
ใหม่ ๆ เพิ่มเติม ดังที่เขาเขียนในจดหมายฉบับที่หนึ่งว่า “อันหนึ่ง ข้าคิดว่าเมื่อถึงเมือง
อะเมริกาแล้ว จักอยู่เรียนหนังสือสักขวบหนึ่ง พอจักได้ความรู้พอง เมื่อป่วยการ
มาแล้ว ก็นักปักมาป้ได้ความรู้ ก็ไปเสียเวลาป้ตาย” (Satrabhaya, and Palanan,
2014, p. 75)

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า ทักษะเกี่ยวกับโลกของสีโหม้ วิชัย์มีความแตกต่างจากโลกทัศน์ของคนล้านนายุคก่อนหน้าและคนร่วมสมัยกับเขาอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในขณะที่คนล้านนายุคก่อนหน้ามองและอธิบายโลกบนพื้นฐานคติไตรภูมิที่มองว่าจักรวาลซึ่งเป็นที่ตั้งของโลกนั้นมีภูเขาสิเนรุหรือเขาพระสุเมรุเป็นแกนกลาง มีลักษณะกลม ตั้งอยู่เหนือน้ำ มีภูเขาสิเนรุรองรับเป็นฐาน ๓ ลูกในลักษณะเป็นสามเส้าหรือสามยอด มีภูเขาสี่ตภัณฑ์ทั้งเจ็ดล้อมรอบทุกด้าน มีทวีปใหญ่สี่ทวีปและมีทวีปเล็กเป็นบริวาร ๒๐๐๐ ทวีป มีมหาสมุทรอยู่ในจักรวาล มีนรกใหญ่ ๘ ขุมอยู่ใต้แผ่นดินและมีนรกเล็กเป็นบริวาร มีสวรรค์ชั้นกามาจรณะ ๖ ชั้น ชั้นรูปปาวัจจรภูมิ ๑๖ ชั้น และอรุปาวัจจรภูมิ ๔ ชั้น (Traipum chabap thongthin, 2012, p. 72) โดยมนุษย์อาศัยอยู่ที่บริเวณชมพูทวีป ซึ่งมีขนาดรูปร่างและองค์ประกอบดังนี้

กว้างหมื่นโยช ๔ พันโยช น้ำถ้วมเสียเปนแม่น้ำอันใหญ่
อันน้อยหากไฟถ้วมเสีย ๔ พันโยช เบนที่อยู่แห่งคนทั้งหลายเท่ามี
๖ พันโยช เบนปลาหิมวันต์ ๓ พันโยชแล...เมืองทั้งหลายอันมีใน
ชมพูทวีปนี้ได้ ๖ หมื่น ๓ พันเมืองแลเมืองใหญ่ผุ่ใหญ่ ปรากฏมี
ชาวเมืองแลเมืองอัน ๑ ชื่อพาราณสี เมืองอัน ๑ ชื่อสววัตถิ เมือง
อัน ๑ ชื่อเวสาลี เมืองพาราณสีนั้นเข้าตั้งใกล้แม่น้ำอัน ๑ ก้อนหิน
ก้อนหนึ่งมีท่ากลางแม่น้ำนั้น มี สงสฐานเปนตั้งหัวข้างนั้น บาง
พระองค์ว่าเปนตั้งหัววอกนั้น เมื่อใดน้ำลงเขีย จึงจ้งหัน คนทั้งหลาย
ก็เรียกว่าแม่น้ำอันนั้นชื่อพาราณสี ก็ใ้ชื่อเวียงพาราณสีว่าอันแล
เมืองสววัตถินั้นยังมีฤาสิตน ๑ ชื่อสววัตถิส มีอิทธิมากนัก มาตคแต่
ตั้งเวียงนั้น เหตุตั้งอันเมืองนั้นชื่อว่าสววัตถิแล

(Traipum chabap thongthin, 2012, p. 29)

การมองและอธิบายโลกด้วยคติไตรภูมิอย่างที่พบในหนังสือไตรภูมิฉบับท้องถิ่นยังคงมีการสืบทอดและผลิตซ้ำต่อมาในช่วงที่สีโหม้เติบโตและได้ไปสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งสีโหม้กลับมาจากสหรัฐอเมริกา ดังที่ได้กล่าวถึงคัมภีร์จักกวางพิพัตินที่มีการผลิตขึ้นในช่วงทศวรรษ ๒๔๑๐ ถึงทศวรรษ ๒๔๕๐ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ตลอดจนร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าในยุคที่สีโหม้เกิดและเติบโตนั้นคนล้านนาส่วนใหญ่มีความรู้

ความเชื่อ คนละชุดกับสีโหม้ วิชัย ดังเห็นได้จากการที่คนในล้านนามีการประกอบพิธี เลี้ยงผีเสื้อเมืองและผีเจ้าที่ตามคติความเชื่อการนับถือผีที่มีการสืบทอดกันมาตั้งแต่ ก่อนหน้าสีโหม้จะไปสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ จนถึงทศวรรษ ๒๔๕๐ ซึ่งสีโหม้ กลับจากสหรัฐอเมริกามาอยู่เชียงใหม่แล้วเป็นเวลา ๒๐ กว่าปี

เมื่อเทียบทัศนะเกี่ยวกับ “โลก” ของคนล้านนาที่อิงกับคติไตรภูมิกับทัศนะ เกี่ยวกับ “โลก” ของสีโหม้ที่ได้กล่าวในส่วนต้นของบทความจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอย่างมาก ถึงแม้ว่าทัศนะเกี่ยวกับ “โลก” ของสีโหม้ วิชัย จะต่างจาก “โลก” ใน ความรับรู้ของชาวล้านนาที่ไม่ใช่คริสเตียนและยังคงมองโลกด้วยกรอบความคิดแบบ ไตรภูมิ โดยความแตกต่างนี้เป็นผลจากการที่ สีโหม้ หนุ่มลูกชาวนึง เกิดในครอบครัวที่ พ่อเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา และได้เรียนกับมิชชันนารีอเมริกัน สีโหม้จึงน่าจะจะมี พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับ “โลก” จากคำอธิบายแบบตะวันตกอยู่บ้างแล้ว ต่อมาเมื่อได้ เดินทางไปสหรัฐอเมริกา ประสบการณ์ที่เขาได้พบเห็นจึงเป็นแว่นที่ส่องให้ความรู้ เกี่ยวกับ “โลก” จากความรู้แบบตะวันตกยิ่งชัดเจนเป็นรูปเป็นร่างขึ้น ขณะที่คนล้านนา ที่ไม่ใช่คริสเตียนมีโลกทัศน์คนละแบบกับสีโหม้อย่างสิ้นเชิง เนื่องจากความรู้ของคน ล้านนาที่ไม่ใช่คริสเตียนเป็นความรู้คนละชุดกับความรู้ของสีโหม้

ทั้งยังมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเข้าไปของการศึกษาแผนใหม่หรือแผน ตะวันตกที่เป็นตัวนำพาให้คนล้านนาเปลี่ยนแปลงความรู้ ความเข้าใจต่าง ๆ เกี่ยวกับ สิ่งที่พบเจอในชีวิตประจำวันจากการอธิบายบนฐานคิดแบบดั้งเดิมมาเป็นการเข้าใจและ อธิบายด้วยความรู้แบบใหม่ แสดงให้เห็นว่าการเข้ามาของการศึกษาแผนใหม่ในล้านนานั้น มิชชันนารีอเมริกันที่เข้าไปปฏิบัติงานในพื้นที่ได้นำความรู้สมัยใหม่เข้าไปเผยแพร่ควบคู่ ไปกับการสอนคริสต์ศาสนาด้วย และมิชชันนารีอเมริกันได้ตั้งโรงเรียนขึ้นในล้านนาถึง ๑๕ แห่งในบริเวณศูนย์พันธกิจของคริสเตียน ๕ ศูนย์ ในพื้นที่ล้านนาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ แต่ปัญหาของโรงเรียนที่ตั้งโดยมิชชันนารีอเมริกันเหล่านี้คือ ส่วนใหญ่แล้วโรงเรียน จะตั้งอยู่ในพื้นที่ของเชียงใหม่ ไม่ได้กระจายตัวออกไปยังเมืองอื่น ๆ เท่าไรนัก อีกทั้ง โรงเรียนเหล่านี้โดยมากแล้วไม่ใช่โรงเรียนที่เปิดสอนแบบเต็มเวลา มีอุปกรณ์ในการ สอนไม่เพียงพอและขาดครูที่ใช้ภาษาท้องถิ่นหรือภาษาไทยได้อย่างมีคุณภาพ อีกทั้ง ในเวลาต่อมายังต้องแข่งขันกับโรงเรียนที่รัฐบาลสยามตั้งขึ้น (Sindhuprama, 1988, p. 101-109)

ขณะที่การจัดการศึกษาแผนใหม่โดยรัฐบาลกลางที่กรุงเทพฯ เริ่มเข้าสู่ล้านนาหรือพื้นที่ภาคเหนือของสยามในช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๓๐ โดยจำกัดอยู่ในเขตเชียงใหม่และลำปาง ด้านผู้เรียนนั้นรัฐบาลสยามมุ่งเป้าไปที่บุตรชายของเจ้าเมืองและขุนนางท้องถิ่นเป็นหลัก จนกระทั่งช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๔๐ รัฐบาลสยามจึงดำเนินการขยายการศึกษาแผนใหม่ไปยังพื้นที่อื่น ๆ ในภาคเหนือและขยายกลุ่มผู้เรียน แต่การดำเนินการของรัฐบาลสยามเป็นไปอย่างล่าช้า (Sindhuprama, 1988, p. 81-86)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลา ๒๐ ปีระหว่างทศวรรษ ๒๔๓๐ ถึงทศวรรษ ๒๔๕๐ มีราษฎรชาวล้านนาจำนวนมากที่มอง เข้าใจ และอธิบายโลกด้วยความรู้แผนใหม่และทัศนคติแบบประจักษ์นิยมอย่างสีโหม่ วิชัย ประเด็นที่น่าสนใจคือทัศนคติเกี่ยวกับ “โลก” ของสีโหม่ มีความสอดคล้องกับความรู้ ความคิด เกี่ยวกับ “โลก” ของชนชั้นนำสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ผ่านการปะทะกันระหว่างความรู้ทางภูมิศาสตร์และแนวคิดเรื่องดินแดนแบบรัฐสมัยใหม่ (แบบตะวันตก) กับความรู้เกี่ยวกับโลกและดินแดนต่าง ๆ ตามคติไตรภูมิ โดยความรู้แบบสมัยใหม่ได้รับชัยชนะจึงมีการกำหนด “ภูมิภายา (Geo-body)” หรือตัวตนทางภูมิศาสตร์ของสยามที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในแผนที่ (Winichakul, 2013)

ทั้งนี้การปรากฏขึ้นของ “ภูมิภายา” ของสยาม ยังกระทบต่อล้านนาด้วย เนื่องจากในการเจรจาเรื่องเขตแดนระหว่างรัฐบาลสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับอังกฤษ ซึ่งได้พม่าเป็นอาณานิคม รวมทั้งการเจรจาระหว่างสยามกับอังกฤษเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับผลประโยชน์ป่าไม้ตามแนวชายแดนล้านนา-พม่า นำไปสู่การทำสนธิสัญญาเชียงใหม่ระหว่างสยามกับอังกฤษถึง ๒ ครั้งใน พ.ศ. ๒๔๑๖ และ พ.ศ. ๒๔๒๖ มีผลให้เกิด “ภูมิภายา” ของล้านนาขึ้นด้วยทั้งที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยมีมาก่อน (Kraipakorn, 2014, p. 18-33)

ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า การปรากฏขึ้นของ “ภูมิภายา” ของสยามและของล้านนา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากชัยชนะของความรู้ด้านภูมิศาสตร์แบบตะวันตก มีความหมายแฝงถึงการที่ชนชั้นนำสยามมีทัศนคติเกี่ยวกับ “โลก” ตามความรู้แบบตะวันตก และทัศนคติแบบใหม่นี้จะถูกถ่ายทอดไปสู่ผู้คนในล้านนาเมื่อสยามได้ผนวกล้านนาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของตนเองอย่างสมบูรณ์และมีการจัดระบบการปกครองและระบบการศึกษา

ของล้านนาโดยนำเอาวิถีการปฏิบัติและความรู้แบบสมัยใหม่เข้าไปเผยแพร่ในล้านนา ทั้งนี้ประเด็นที่น่าคิดต่อคือ ความสอดคล้องระหว่างทัศนะเกี่ยวกับ “โลก” ของสีโหม่ว รัชช กับทัศนะของชนชั้นนำสยาม มีปฏิสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร อย่างไรก็ดี เนื่องด้วย ประเด็นเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ “โลก” ตามทัศนะของชนชั้นนำสยามสู่ ล้านนา รวมทั้งประเด็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างทัศนะเกี่ยวกับ “โลก” ของสีโหม่ว รัชช กับ ทัศนะของชนชั้นนำสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จำเป็นต้อง อธิบายในรายละเอียดค่อนข้างมาก ประกอบกับข้อจำกัดของเนื้อหาบทความนี้ ผู้วิจัย จึงขอละไว้โดยจะหาพื้นที่อธิบายโดยละเอียดยิ่งขึ้นในโอกาสหน้า

ทั้งนี้ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมอีกประการหนึ่งว่า มีความเป็นไปได้ที่ โลกทัศน์หรือทัศนะมุมมองต่อโลกและผู้คนของสีโหม่วที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความจริงเชิงประจักษ์จะนำไปสู่การที่สีโหม่วดำเนินชีวิตในวิถีสมัยใหม่ภายหลังกลับมาจาก สหรัฐอเมริกาแล้ว เช่น ตั้งโรงเรียนพัฒนาวิทยา โรงเรียนกึ่งอนุบาลคล้ายการเรียน ชั้นต้นของโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัยและดาราววิทยาลัย (Satrabhaya, and Palanan, 2014, p. 15) รวมทั้งการทำงานกับบริษัทป่าไม้ของชาวตะวันตกหลังจาก สีโหม่วกลับมาจากสหรัฐอเมริกา (Satrabhaya, and Palanan, 2014, p. 12)

ผู้วิจัยเห็นว่าการดำเนินชีวิตในวิถีสมัยใหม่ของสีโหม่ว รัชช เป็นวิถีปฏิบัติที่ สอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับโลกทัศน์แบบใหม่ ในลักษณะคล้ายกับที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ วิเคราะห์ถึงโลกทัศน์ของชนชั้นนำสมัยต้นรัตนโกสินทร์ไว้ในบทความเรื่อง “วัฒนธรรม กระฎุมพีกับบรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์” ว่า จากการที่ชนชั้นนำมองและเข้าใจโลกตาม ความจริงเชิงประจักษ์ รวมถึงการเป็นผู้ประกอบการค้า ทำให้การปฏิบัติในชีวิตจริงและ ธรรมเนียมของชนชั้นนำสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ เช่น การอ่านวรรณกรรมที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความจริงตามประสบการณ์ของมนุษย์ การทำการค้าเพื่อแสวงหาความมั่งคั่ง (Aeusrivongse, 1995) กล่าวคือ การที่ สีโหม่ว รัชช มีโลกทัศน์แบบใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีคิดแบบตะวันตกนำมาสู่การปฏิบัติใน ชีวิตจริง เช่น การทำงานกับบริษัทของชาวตะวันตกหรือการเปิดโรงเรียนตามแบบ ตะวันตก อย่างไรก็ดี ประเด็นนี้เป็นเพียงข้อสังเกตที่ตั้งไว้ในที่นี้ ยังต้องพิสูจน์ขยาย ความต่อไป

๕. ส่งท้าย

บทความนี้พยายามศึกษาทำความเข้าใจโลกทัศน์ของสีโหม่ วิชัย ซึ่งเป็นคนไท-ยวน (คนพื้นเมืองเชียงใหม่) ที่ได้เรียนรู้ความรู้สมัยใหม่แบบตะวันตก ยิ่งไปกว่านั้นคือได้มีประสบการณ์เดินทางและใช้ชีวิตในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงหนึ่ง จากการศึกษพบว่า สีโหม่มีทัศนะในการอธิบาย “โลก” ที่แตกต่างจากคนพื้นเมืองเชียงใหม่รุ่นก่อนหน้ารวมทั้งคนรุ่นเดียวกันส่วนหนึ่ง กล่าวคือสีโหม่มองและอธิบาย “โลก” จากสภาพความเป็นจริงที่ประสบพบเห็นตามแผนที่หรือความรู้ภูมิศาสตร์แบบตะวันตก ขณะที่คนล้านนายุคก่อนหน้าและคนร่วมสมัยกับสีโหม่ส่วนใหญ่มองและอธิบาย “โลก” บนกรอบความคิดคติไตรภูมิ ความแตกต่างดังกล่าวนี้อันเป็นผลมาจากการที่สีโหม่ วิชัย เกิดและเติบโตในครอบครัวที่นับถือคริสต์ศาสนา ได้เรียนกับมิชชันนารีอเมริกัน รวมทั้งมีประสบการณ์เดินทางไปสหรัฐอเมริกา

ผู้วิจัยเห็นว่า กรณียของสีโหม่ วิชัย เป็นตัวอย่างที่ทำให้เราเข้าใจถึงโลกทัศน์ของคนพื้นเมืองเชียงใหม่ในช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์คือ ช่วงเวลาที่ล้านนากำลังเปลี่ยนผ่านจากยุคจารีตสู่สมัยใหม่ โดยการเข้าใจประเด็นเกี่ยวกับโลกทัศน์ของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ในยุคของการเปลี่ยนผ่านนี้จะทำให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ดีขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยกความนี้เสนอในขณะนี้ก็เป็นเพียงข้อเสนอเบื้องต้นที่จะได้ขยายความต่อไป

Reference

- Archives of The Bangkok Recorder* (1993). Bangkok: Published on the occasion of the royally sponsored cremation of Mr. Sommai Hoontrakul at Wat Debsirindrawas Ratchaworawiharn, Saturday 25 December.
- Aksrondit, T. (2009). *Thamnan Phrachao Liaplok: Karnsuksa phunti thang sangkhom lae wattanathum Lanna Phumnam Thamnan Phukhon*. [The legend of Phrachao Liaplok: A study of Lanna social and cultural space, Toponyms, legends, and people]. Chiang Mai: Tarnpanya.
- Atthames, R. (1991). Lokkathat tor chewit ni sup hop na khong chao Lanna [Lanna's worldview towards the next life]. In *Ekasan ruam botkwam chak kan prachum summana tang wichakan Lanna kadi suksa: Lokkathat chao Lanna*. [Conference proceedings for the Study of Lanna: Lanna Worldview]. Chiang Mai: Chiang Mai Cultural Center, Collage of Education, Sahawittayalai Lanna.
- Apinchapong. P. (1992). *Chao, Phrai and social changes in Lanna B.E. 2427-2476*. (Master's thesis). Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand.
- Bradley, G. M. (2012). *Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928* (Tanrattanakul C., Trans.) Bangkok: First Offset (1993).
- Butr-indr, S. (1991). Wattanathum tang kwam kid lae kwam chua khong chao lanna. [The way of thinking, beliefs, and culture of the people of Lanna]. In *Ekasan ruam botkwam chak kan prachum summana tang wichakan Lanna kadi suksa: Lokkathat chao Lanna*. [Conference proceedings for the academic conference, Study of Lanna: Lanna Worldview]. Chiang Mai: Chiang Mai Cultural Center, Collage of Education, Sahawittayalai Lanna.
- Chaisinlapa, T. (1993). *Lanna in the perception of the Siamese elite 1884-1933 A.D.* (Master's thesis). Thammasat University, Bangkok, Thailand.

- Chalongdet Kupanumart, C. (2014). A study of Buddhist cosmology conception in Lanna paintings for the creations of contemporary Arts. *Silpakorn University Journal: Thai edition*. 34 (3).
- Charoenmuang, T. (1995). *Ma jak Lanna*. [From Lanna]. (2nded.). Chiang Mai: Ming Mueang Publishing.
- Charoenwong K. (1984). *Botbat kong American missionaries: garn sukxa nai Hua Mueng Lanna*. [The role of American missionaries: A study in the Lanna region]. In Wittayalai Kru Chiang Mai [Chiang Mai Pedagogical College]. Chiang Mai: Publishing Committee for Academic Document in an Occasion of the 60th Anniversary of Chiang Mai Pedagogical College.
- Chotidilok, S. (2011). *Analytical study of Lokdipakasara and Cakkavaladipani*. (Master's thesis). Thammasat University, Bangkok, Thailand.
- Chotsukrat, S. (2013) *Prachum Lanna Thai*. [Collection of Lanna Legends]. (2nd ed.). Nonthaburi: Sripanya.
- Ganjanapan, A. (2000). *Khamkhid thang prawattisat lae sat khong withikhid*. [Concepts of history and the science of thinking]. Bangkok: Amarin.
- Ganjanapan, A. (2012). *Chaotee lae phae pu ya: phollawat khong khwamru chaoban amnat lae tuaton tongtin*. [Guardian spirits and ghosts: dynamics of local knowledge, power, and identity of local people]. Chiang Mai: Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Gardiner, J. (ed.). (1988). *What is History today?*. Houndmills: The Macmillan Press.
- Haskarn, W. (2003). *Way of life and world view of Christian middle class: a case study of Jaismarn Christian Community, Bangkok Metropolis*. (Master's thesis). Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.

- Khrouthongkhieo, N. (2014). *The Siamese state and Lanna, 1874-1933*. (PhD dissertation). Historical Studies, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Kittisak, P. (1986). *Buddhist cosmology as revealed in suttanta pitaka: an analytical study* (Master's thesis), Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Kraipakorn, D. (2014). Kamnoed “Pumkaya” Lae Puentee Samaimai Khong Lanna Nai Samai Phrabat Somdet Phra Chunlachomkiao Chaoyuhua. [The Origin of “Pumkaya” and the new Space of Lanna in the Reign of King Rama V]. In, 11th issue (September-December), *Najua Wa Duay Prawatsat Satapattayakam And Satapattayakam Thai*. [Gables in Architectural History and Thai Architecture]. (pp 18-33).
- Kueathai, P. (ed). (2007). *Wannakam Phuttasassana in Lanna*. [Buddhist Literature in Lanna]. Chiang Mai: Truswin.
- Laolerdworakul A. (2012). *Chinnakan Malipakon lae Chamthewiwong: tamnan banmueang Lanna tumnan phrasasana hapun*. [Chinnakan Malipakon and Chamthewiwong: Legends of Lanna, legends of Buddhism]. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Locke, John. [Online] Available from: thamdimisukh.wordpress.com/2015/30/locke-john [11 October 2017].
- McGilvary, D. (2011). *A half century among the Siamese and the Lao: an autobiography*. (Tanratanakul, C., Trans.) Bangkok: Matichon.
- Michubot, W. (2013). *Chaonai fainua lae Tamnan rak Mamae*. [Northern nobles and the love legend of Mamae]. Bangkok: Sangsanbooks.
- Ongsakul, S. (1996). *Prawattisat Lanna*. [History of Lanna]. Bangkok: Amarin Printing Group.
- Peltier, A.R. (1991). *Pathamamunlamuli: tamnam khaophi Lanna*. [The origin of the world in the Lanna tradition]. Bangkok: Amarin Printing Group.
- “Philosophy of common Sense”. [Online] Available from: newworldencyclopedia.

- org/ entry/ Philosophy_of_common_sense [11 October 2017].
- Pongudom, P. (1984). *Prawattisat sapa christajak nai phrated Thai*. [History of the Church of Christ in Thailand]. Bangkok: The Church of Christ in Thailand.
- Pongudom, P. (2007). *The American missionaries and the formation of Christian communities in Lanna during the social transformation period, 1867-1933*. (PhD dissertation). Historical Studies, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, Thailand.
- Ross, V. (2009). *The road to there*. (Tunyupongprach T., Trans.). Bangkok: Nanmeebooks.
- Royal Institute. (2003). *Thai official dictionary of the Royal Institute* B.E. 2552. (1st ed.). Bangkok: Nanmeebooks.
- Rungruangsri, U. (2003). *Wannakam Lanna*. [Lanna Literature]. (2nd ed.). Chiang Mai: Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- Sae-ung, P. (2007). *Cultural strategies in education by Presbyterian missionaries in Chiang Mai city, 1873-1941*. (Master's thesis), Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University, Thailand.
- Satrabhaya, B. and Palanan, K. (2014). *Simo Khon Chiang Mai khon raek ti pai America "Baibok Simo" pen tumra rien Lanna yuk roi pi*. [Simo, the first Chiang Mai resident who went to America; "Baibok Simo", the first Lanna textbook in a hundred years] (2nd ed.). Nonthaburi: Meedee Graphic.
- Siam lae Laos nai saita missionary American*. [Siam and Laos in the eyes of American Missionaries]. (2014). (Soitong R., & Srieked S., Trans. & Eds). Bangkok: Fine Art Department.
- Simatrang, S. (1991). Silapakam Lanna ti tum nathi pen Bukkalatitsatan lokkatat kwamchua nai kot hang kam. [Lanna works of art as a personification of the worldview of the law of karma]. In *Ekasan*

- ruam botkwam chak kan prachum summana tang wichakan Lanna kadi sukka: Lakkathat chao Lanna.* [Conference proceedings in the Study of Lanna: Lanna worldview]. Chiang Mai: Chiang Mai Cultural Center, Collage of Education, Sahawittayalai Lanna.
- Sindhuprama, V. (1988). *Modern Education and Socio-Cultural Change in Northern Thailand 1898-1942.* (PhD Dissertation). University of Hawaii: USA
- Sindhuprama, V. (1990). Pasa ti chai nai kan son lae kan son pasa nai rong rean khong missionary nai pak nua nub tang tae ream ton chon tung chong songkram lok krang ti song. [Language used in teaching and language teaching in missionary schools in the north from the beginning to the Second World War]. In Swanson H., R. and Pongudom, P. *Sasana Christ-missionary-sangkhom Thai ruam botkwam chud ti 1.* [Christianity-Missionaries-Thai Society, collection of articles, volume 1]. Chiang Mai: The Church of Christ in Thailand.
- Skilling, P. and Santi P. (2004). *Pali and Vernacular Literature Transmitted in Central and Northern Siam.* Bangkok: Fragile Palm Leaves Foundation Lumbini Research Institute.
- Sukhothai Thammathirat Open University Department of History. (2008). *Ekkasan kanson chudwicha arayathum manut nuay ti 1-7.* [Learning material for Human Civilization Class, unit 1-7]. (5th ed.) Nonthaburi: STOU Press.
- Suwankart, M. (2009). *Kitchakan pamai mueang Phrae kon Por Sor 2532 naitun rang-ngan lae technology.* [Forestry business in Phrae province before 1989, Owners, Labourers and Technology]. *Journal of History Srinakharinwirot University* (pp.34-47).
- Tamnan mun sasana.* [Legend of the source of religion]. (2014). Nonthaburi: Sripanya.

- Traipum chabap thongthin*. [Three worlds in local beliefs]. (2012). Bangkok: The Fine Art Department.
- Venerable Photirunsri (2011). *Rueang Chammathewiwong Pongsawadan mueang Haripunchai tang phasa bali lae kum plae*. [Chammathewiwong chronicle of Haripunchai, in Pali and in translation]. Nonthaburi: Sripanya
- Venerable Rattanapanya (2011). *Shinnakarnmalinee*. Nonthaburi: Sripanya.
- Venerable Wimuttiya (Na Bangchang, S.). (2011). *Chakkawanthepani: laksana den poompanya lae kunka* [Chakkawanthepani: Salinet features, local wisdom and value.] Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Wallipodom, S. (1998). *Krungsri Ayudhaya khong rao*. [Ancient Ayutthaya]. (2nd ed.). Bangkok: Matichon.
- Watthananon, K. (2015). *Naihang par mai: seesan cheewit Lanna*. [Forest dwellers: the colorful life of ancient Lanna]. (2nd ed.). Chiang Mai: Santiphap Packprint.
- Wells, K. E. (1985). *Prawattisat Protestant nai phrated Thai*. [History of Protestants in Thailand]. Bangkok: The Church of Christ in Thailand.
- Wichiankhieo, A. (2012). Khon muang nai prawattisat/ prawattisat khong phukhon in Lanna. [Northern people in history/ history of people of Lanna]. In Panyakaew, W. (ed.) *Tuaton khon muang 100 pee khong Kraisi Nimmanhaemin*. [Identity of a Northerners, 100 years of Kraisi Nimmanhaemin] (pp. 43-72). Chiang Mai: Center for Research and Academic Services, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.
- Winichakul, T. (2013). *Siam mapped: A history of the Geo-Body of a Nation*. (Pawakarapan P., Arunwong A., & Pongwananan P., Trans.) Bangkok: Aan Publishing.

Wongtawan P. (ed.). (2011). *Kumnerd lae lomsalai mueang boran nua paendin Siam: Chak Adid tueng patchuban parwattisat rueang banmueang samkan khong Thai*. [The rise and fall of ancient cities in Siam: from the past to present, the history of important cities in Thailand]. Bangkok: Gypsy Group.